

AMICULU SCÓLEI

fóia pentru naintarea invetiamentului si a educatiunei
la Romani.

Ese in tóta Sambat'a. — Pretiulu abonamentului pentru provinciile austriace: pe anu 4 fior., pe siése luni 2 fior. 25 cr., pe trei luni 1 fior. 25 cr.; — éra pentru Romani'a: pe anu 30 piastrii (lei), si pe semestru 16 piastrii. — Pentru inseratiuni se vor respunde 5 cr. de serie. — Abonarea se face la postele c. r. si pela DD. corespondinti, si la tóte librariile.

Din Diet'a ardeléna:

Siedinti'a a XXXV din 25. Septembre 1863.

Protocolulu siedintiei mai dinainte in care fusese de facia 89 de membri, se cetesce in limb'a romana, si dupa o observare a presiedintelui se verifica.

La ordinea dílei e §. 18 din proiectulu regimului, care se si cetesce in tustrele limbile tierei.

Baronulu Bedeus. Alu 18-lea §-u din proiectulu regimului despre intrebuintiarea limbilor tierei in comerciulu oficiosu, este unulu din acele pucine paragrafe, care comitetului pusu pentru desbaterea acestui proiectu de lege, a datu ocaziune d'a face motiuni.

Dup' o precugetare matura am ajunsu totu la acelesi pareri, cari le-a depusu comitetulu in raportulu seu, si la paragrafi cari s'au radica tu pan' acumu la conclusu togma in acestu intielesu am si votisatu. Si la §-lu ce stà la ordinea dílei me alaturu pre lunga proiectulu comitetului, dupa care §. 18 din proiectulu regimului ar' avé se cada si despre temeiriile care me misica la acést'a voiu a me esprime numai pe scurtu.

D' altmintrea nu trebuie se mai asiguru pe nime, ca eu recunosc cu deplina convin gere, ideile liberale pe care se baséza proiectulu regimului.

Purcediendu din principiulu: ca dreptulu egalulu pentru toti lasa fia-carui individu libertatea nelimitata a propriei destinatiuni, si totu d'odata, pe candu respectéza valórea personalitatiei, garantéza toturoru corporatiuniloru, toturoru esistintieloru capabile de viéctia in statu, comuneloru, bisericiloru si altoru corporatiuni acél'asi dreptulu egalulu a unei misicari libere pe campulu limbii, care este de lipsa pentru desvoltarea unei vietii sanetóse.

Aceste principii le-amu avutu noi pan' acum inaintea ochiloru la desbaterea legii ce ne stà inainte, si nu trebuie se le perdemu din vedere nice la paragrafulu acést'a; ba noi vomu fi in dreptu a le aplicá acele principii si aici cu deplina consecintia.

Cine va cetí testulu §-lui 18 cu atentiune, in data va vedé stilisarea gresita la finea propusetiunei, unde defigarea limbii instructive se dà in voi'a aceluia, care are d'a ingrigí si d'a sustiené institutululu. Aci ar' trebui se se dica séu „ingrigire pentru sustienerea“ séu „ingrigire pentru institutu.“ Póte-ca acésta eróre scripturistica s'a nascutu din contragerea nenimerita, ce s'a facutu la folosirea unei propusetiuni din o ordinatiune mai din ainte. Pentru-ca mai acelesi cuvinte vinu inainte in ordinatiunea ministerului de cultu si invetiamentu din 8 Aug. 1859, unde se dice:

„Maiestatea sa c. r. apostolica, prin decisiunea din 20. Iuliu 1859 s'a induratu prè-gra-

tiosu a concede cá la gimnasiile de prin acele tîenuturi unde populiunea cea mai mare parte se tiene d'o alta limba decatu cea germana, se-se faca abatere dela regul'a generala espri-mata in prè-inaltulu autografu din 9. Dec. 1854 (Bul. imp. Nr. 315. §. 2), in urma careia de limb'a instructiva pretutindinea in clasile mai inalte gimnasiale ar' trebui se predom-nésca cea germana, si dejudecarea midilóce-loru didactice, care, pe lunga limb'a germana obligata in tóte clasile, ar' fi as-e aplicá pen-tru-cá se aduca pe scolari acolo, cá dupa ab-solvarea gimnasiului se póta vorbí si scrie germanesce, acést'a (dejudecare) se lasa in buna-voia acelor'a, cari au d'a ingrigí pentru gimnasiulu respectivu si d'a denumí profesori la acel'asi."

Finea acestei ordinatiuni se referesce la ordinatiunea ministeriala din 1. Ianuariu 1855 despre regularea referintieloru limbiloru la gim-nasiile din Ungaria, care se trage din tempulu infloririi atotu-potintiei burocratice a acelu ministeru de invetiamentu, acarui nume si cu concordatulu stà in o strinsa legatura; se referesce adeca la aceea ordinatiune, care a implantatu ghimpulu celu mai ageru in animile locuitoriloru negermani din Monarchia, care a statu in contradicere cu principiulu egalei indreptatiri natiunale, si care a fostu violarea cea mai strigátore a acestui dreptu alu bi-sericiloru recunoscute prin lege d'a dispune despre scólele ce se afla sub ingrigirea loru.

Astu-felu §. 18 din proiectulu regimului mai antaiu conduce la instructiunile mai din ainte despre introducerea limbei germane cá limba instructiva, si, prin caracteristic'a legatura a asemenarei si a contrastului, conduce multu mai inderetu lu legile de limba dintre anii 1840—1848 si anume la art. 1. din a. 1847, pe care dílele aceste l'a laudatu asiá de tare unu membru alu acestei case.

Cine cunósce istori'a nasceri acestui arti-

culu, cine a vediutu cu ochii dílele cele tul-buri a' luptei pentru limba in Ardealu, acel'a nu va asteptá dela mine o asemenea apologia a aceloru legi, si totusi me provocu chiar' la pertractarile facute intre ambii factori ai le-gislatiunei tierii asupra art. I. din a. 1847, care dau ans'a cea mai buna la intemeierea aceloru pareri, cá adeca §. 18. din proiectulu regimului se remana afora.

Este cunoscutu ca proiectulu staturiloru din 16. Martiu 1842 in punctulu 8. cuprinde determinatiunea, cá afora de scólele din gre-miulu natiunei sasesci, in tóte celelalte insti-tute de invetiamentu din tíera, intielegundu-se ací si cele militare, tóte sciintiele se-se propuna in limb'a unghura. In acésta propusetiune mai multu cá in ori-care altu punctu alu acestui proiectu s'a espresu apriatu tendinti'a corifei-loru dietei ardelene, adeca tendinti'a magiari-sarei. Staturile, urmandu acestei fantasme, nu luara in sama din parte-si nice independinti'a legala a besericiloru, pentru care ei totu in a cel'asi anu, din punctulu de vedere alu legiloru s'au luptatu cu atata energia facia cu regimulu; si avemu d'a multiemí numai cumpetului in-tieptu si ingrigirei celoru mai inalte organe ale regimului, ca intre alte cereri departe tin-títore ale staturiloru nici acestu punctu nu s'a aflu intogmitu pentru d'a se poté intari de catra principe.

In prè-inaltulu resriptu din 1. Aug. 1842 se incunoscintiá staturiloru, ca Maiestatea sa si-reserva, in privinti'a determinarii limbei unghuresci de limba instructiva, dupa o cumpanire matura a lucrului si dupa auditis audien-dis, a face dispusetiunile corespundítore. Astu-felu dara precumu atunci dela loculu mai inaltu s'a recunoscutu, ca a face astu-felu de ordinatiuni despre limbile ce ar' fi se se a-plice cá limbi instructive pela instituttele publice de invetiamentu, nu este lucrulu dietei, si ca astu-felu de ordinatiuni nu se tienu de legea

adusa despre limb'a, ce ar' fi se se intrebuin-tieze in aministratiune, ba ca in acésta cestiune cuventulu decidiatoru se cuvine mai vertosu deregatoriiloru bisericesci, astu-felu si astadi ar' fi convenabila déc'a inalt'a dieta tienendu-se totu d'aceesi consideratiune, s'ar' decide pentru aceea, cá in acestu proiectu de lege in privinti'a limbei instructive se nu se faca nici o dispusetiune.

Paragrafulu 18, vedi-bine, lasa destinarea limbei instructive in scólele populari si centrale in voi'a acelor'a, cari au sese ingrigésca de sustinerea loru. Dar' si in acésta dispusetiune liberala jace ascunsu acelu intiesu, ca legislatiunea ar' fi in dreptu, a face nemidlocitu ordinatiuni positive, dar' totusi d' asta data ar' tiené mai de corespundietoru, a lasá óre-care influintia corporatiuniloru séu persóneloru cari supravigéza singuraticele institute de invetiamentu.

Dup'o astu-felu de interpretare, unei diete viitóre i-ar' fi permis a se reintórce la asemene tendintie, cari intre anii 1840 — 1848 au condusu staturile ardelene si ungare la desbaterea cestiunei limbei; si ca astu-felu de doriri si tendintie de maiorisare au aflatu spriginu si la consilierii Coronei, demustra art. 2 de lege alu dietei unguresci din 1843, acarei paragrafu ultimú suna intr' acolo, ca in scólele din laintrulu marginiloru regatului, limb'a universula instructiva se fia cea unгурésca.

Legile si ordinatiunile aduse inainte, din cei din urma 20 de ani, pre cumu si istori'a tempiloru trecuti, ne ofera documente d' ajunsu, cumu puterea statului fia ea singuru in man'a monarchului, séu fia ea impartita intre tíera si principe in cele ce se tiene de legislatiune, cumu se póte seduce de usioru d'a influintia decisivu asupra invetiamentului in favórea unei partide religióse séu natiunale.

Deci déca voimu se ne ferimu in viitoru, cá de scólele nóste se nu-se abusesse si se

nu se dediosésca la nisce institute silnice, astu-felu trebue se tienemu tare de autonomi'a besericei in administrarea afaceriloru sale scolastice, pre cumu amu facutu acést'a in §. 3 alu primului proiectu de lege.

Noi se lasamu fia-caruia usulu liberu alu limbiloru tieriei, noi se delaturamu ori-ce preferire a unei limbi peste celelalte, noi se lasamu fia-carui poporu neimpedecatu usulu limbei sale in scóla si in beserica. Astu-felu apoi incungiuramu si aceea, ca dóra s'ar' paré ca noi voimu se realizamu aceea parere, ca legislatiunei s'ar' cuvení vr'o influintia la determinarea limbiloru instructive. Se hotarimu dara cá §. 18 din proiectulu de lege se remana afora.

Propunerea Baronului Bedeus se spriginesce.

Escel. s a Sterea Siulutiu díce, ca §. 18 contine o generalitate, prin care se vétéma autonomi'a besericiloru in privinti'a scóleloru elementare, si se impedece progresulu si desvoltarea natiunei romane. Suntú esemple, unde strainii au redicatu scóle in midilóculu poporului romanu, si in acelea au pusú o limba straina de obiectulu propunerei, si acést'a cu acelu scopu cá se desnacionalizeze pe romani.

Din aceste temeiri densulu ar' fi pentru stergerea acestui §. 18. deca nu ar' avé increderea nemarginita in grícea parintésca a Maiestatiei sale. Dar' avendu sperare ca mai tardiu se va aduce o lege, prin care se va determiná mai d'aprópe: cine si unde are dreptulu d'a redicá scóle, si ca in scólele elementare nu póte fi alt'a limb'a instructiva de catu limb'a tinerimei scolare, si ca inaltulu regimu se va ingrigí si d' aceea, cá autonomi'a besericiloru se se pastreze in tóta integritatea, — astu-felu densulu primesce §. 18. cu acelu adausu, cá in gimnasiule de statu tustrele limbile tieriei se se propuna cá studii obligate; ér cele, lalte institute mai inalte se fia paritetice.

Acestu amendamentu alu Escelentiei sale Sterca Siulutiu inca se spriginesce.

Timoteu Cipariu se alatura langa amendamentulu Esc. sale S. Siulutiu.

Baritiu (vorbirea densului vedi-o in nr. trecutu 38).

Michael Schuler dice ca din inceputu a fostu in contra §-lui 18. parendu-i-se ca contiene determinatiuni, cari se intielegu de sine; dar' fiindu-ca diet'a póte face d'adou'a óra reu ceea ce acuma a facutu bine, si fiindu-ca unu dreptu garantatu prin lege are mai multa valóre de catu unu dreptu eserciatu in tacere, astu-felu i se pare mai consultu se voteze pentru §. 18. din proiectulu regimului. Er' ce se tiene de amendamentulu Escel. sale d. Metropolitu, densulu observa numai atata, ca diet'a are dreptulu d'a dispune despre institutetele sustienute din visteri'a tieriei.

Escel. sa Eppulu Siaguna. Inalta casa! Eu suntu pentru stergerea totala a §-lui acestuia din proiectulu de lege alu regimului. Obiectulu pe care regimulu ar' vré se-lu reguleze in §-lu acest'a, nu e asiá micu precumu se vede dóra la prim'a vedere. Obiectulu acest'a lu-punu eu in cea mai strinsa legatura cu legile de mai nainte, unde cá o parte intregitóre a independintei besericesci, se pomenesce pretotindenea cu cuventu de scóle, gimnasii si colegii, si mai departe numai principiulu acest'a in legea normata lu vedemu, dloru, ca a sustienutu pacea religiuniloru din tíera.

Corporatiuniile bisericesci cá factorii instituteloru de educatiune au gresítu in privinti'a limbei de invetiamentu, care se afla in tíer'a acést'a, si au hotaritu aceea totu de un'a asiá ca pe catu au folositu prin aceea invetiamentulu celui strinsu luat, pre atatu au si inaintatu cultur'a tinerimei si cea limbistica.

Dreptu e, dloru, ca noi pana astadi nu avem alte scoli in tíera, fora numai scoli populare, scoli capitale, gimnasii, colegii, acade-

mii si institute de pedagogia si teologia. Dara, dloru, dupa parerea mea nici ca amu potutu avé alte scoli, decatu numai pentru acele clasi cari esistatu in societate, pentru unii ómeni, cari inca nu se afla in societatea de statu, nu se potu formá scoli.* In patri'a nóstra scolile au fostu o parte esentiala a bisericiloru, cá a unoru corporatiuni recunoscute prin lege.

Am auditu dicandu-se ca in alte tieri si particularii facu felurite scoli de agricultura, scoli reale, de pictura, de musica, etc. Ca particularii facu si gimnasii si scoli mai inalte, dara, dloru, nu pe bas'a unei asemenea legi, pre cumu ne-o pune regimulu nostru in §-lu seu 18.

In acelea tieri, dloru, dupa sciinti'a si cunosciinti'a mea, unde particularii intemeieza scoli dupa interesele lor, esista tréb'a acést'a regulata prin legi positive, care legi ne-amu obicinuitu a le numí legi de asociatiune.

Eu nu cunosc in legislatiunea Transilvaniei cea de pana-acumu nici o lege de asociatiune, si eu gandescu, dloru, ca astadi se se afle in Ardealu 10—20 de barbati culti carii se vré se intemeieze ori-ce scóla si s'o faca de publica, — acést'a nu s'ar' poté face pe bas'a unei legi constitutionale de asociatiune, ci ar' trebúi se recura la regimu.

Regimulu ce ar' face? prin organele sale politiane ar' investigá totu lucrulu, si in sferítu sub nisce conditiuni polití'a póte ca ar' si dá(—) unoru particulari spre intemeierea unei asemenea scoli.

Inse dloru! prin miđlocirea unoru scoli, care ar' fi radicate sub paz'a politiei n'amu ajunge departe cu cultur'a nóstra. Jalnica este starea acelor propasíri, cari se afla sub masuri politiane. Acolo nu este libertatea museloru! — Nu este destulu nici aceea ca se avemu bani,

*) Escel. Sa ne va permite déca acestu punctu l'am intogmitu dupa cumu ne cam aducemu aminte ca a vorbitu in dieta fiindu-ca in protocolulu stenograficu este incurcatu si fara nici unu intielesu.

caci cu bani potemu se facemu scoli; de lipsa este cá se avemu legi positive asigurátore de libertatea sciintieloru.

Déca vremu se lasamu cá veri-cine se intemieze scoli dupa placu, atunci trebuie mai nainte se avemu o lege de asociatiune, cá aceea cari vreu se intemieze o scóla se nu aterne dela politia, ci numai dela legi positive ale statului.

Asiá dara imputatiunea acést'a este cu totulu neintemeiata, ca noi in Ardealu pentru aceea nu avemu scoli reale, agronomice si altele, caci infintiarea loru o ar' fi impedecatu scólele confesiunale, ci nu le-avemu pana astadi acelea scoli, pentru-ca nu avemu pentru ele contingentu, va se dica, nu avemu tineri cari aru frecuentá acele (? ! R.)

Am auditu cuvinte despre scoli de statu. Avemu aici in Sibiiu unu gimnasiu de statu, si precumu se scie cu caracteru confesionalu catolicu.

Acuma audu ca s'ar' infintiá o academia de statu de drepturi in Clusiu.

Eu nici de cumu, dloru, nu intielegu aici alt'a sub gimnasiulu de statu, de catu unu gimnasiu alu tierei (Landesgymnasium), nu unu gimnasiu imperialu séu o academia de drepturi imperiala la Clusiu, auch eine Landesrechtsakademie, acést'a intielgu eu.

Pana candu, dloru! — me rogu se me intiegeti bine, — voru sustá legile patriei nóstre asiá pre cumu le vedemu in privinti'a autonomiei loru, bisericiloru crestine, si pana candu in privinti'a scóleloru neconfensinnale nu se va face lege positiva, pana atunci d'icu ca ori-ce scóle se se introduca, acelea nu suntu intr'oduse pe basa legala.

Eu prè multu asi fi doritu, candu regimulu in loculu §-lui acestuia, pre cumu este stilisatu, ar' fi adusu altu §-u bine stilisatu, care se fia normatu si stilisatu intentiunea sa in privinti'a scóleloru de statu, a gimnasiiloru de statu, ori

a academiiloru de statu (der Staatsschulen, der Staatsgymnasien, der Staatsrechtsakademien) cá tiér'a, legislatiunea se aiba de plina cunoscintia despre acestea, si se conlucre si despre acestea representatiunea tierei spre binele obstescu. Pentru-ca a gresitu regimulu pre lunga intentiunea sa cea mai buna cu gimnasiulu de statu din Sibiiu, si cu academi'a de drepturi de statu dela Clusiu, pentru-ca nu multiemesce asteptarile loiale ale impopulatiunei, pentruca infintiarea loru s'a facutu unilateralu. (Asia e. R.)

Este gimnasiulu de stata din Sibiiu cu caracteru de confesiune catolica; nu amu nimicu in contra lui, dar' trebuie se marturisescu aceea, ca ar' fi trebuitu statulu se-si cunósca detori'a sa, a pune in gimnasiulu acel'a atatia caticheti de cate religii suntu tinerii acolo. (Bravo!). A dóu'a, o privire mai seriósá se fia aratatu catra asteptarile natiunali ardelene.

Alt'a e, dloru, unu gimnasiu pe care cutare confesiune séu corporatiune bisericésca lu-intaresce Corporatiunea acést'a, gimnasiulu pe care lu intemeiéza cu banii sei, lu-face mai multu pentru scopulu seu, va se dica, se inainteze moralitatea dupa principiile religiiunei sale, cum si sciintiele cultivátore pentru credintiosii sei.

Eu nu voiu pretinde cá cutare corporatiune confesionala, se puna in scól'a sa si caticheti de atatea religii, de cate religii suntu elevii; dar' dela gimnasiile de statu pe dreptu se astépta acést'a, pentru-ca toti suntemu in statu, si toti suntemu fiii unei patre. Statulu nostru este detoru a se ingrigi pentru toti in asemenea mesura.

Din acestea, dloru, lamuritu se vede, ca articululu din proiectulu regimului este de totu mancu, imperfectu, si ori-cumu vétema odihn'a confesionala pan' atunci, pana candu legea despre receptiunea religiiuniloru crestine nu se va schimbá in privinti'a scóleloru, si pana candu in loculu corporatiuniloru confesionale nu se voru activisá prin legi dietale alte corporatiuni cu dreptulu de infintiarea scóleloru.

Ce se atinge de scólele paritetice, ce suntu scólele paritetice? le scimu cu totii. Noi inca nu avemu in tiér'a nóstra asemenea scóle paritetice, si gandescu ca scólele acestea nu se potu introduce fora o norma legala.

Eu nu dau dreptulu acést'a nici regimului cá se faca scoli paritetice, fora legi positive dietale, sanctionate de Maiestatea sa. Nimicu asiá nu urescu séu de nimicu asiá nu me ferescu

că de unu lucru precipitatu. Pómele suntu bune, dara trebue se fia cópte. Unu lucru esentialu, pre cumu aru fi in tiér'a nóstra, scólele paritetice, nu merge asiá déca vomu respectá pacea nóstra, care ne-au sustienutu si pan' acumu in fratieta si buna-intielegere.

Déca ne-amu batutu pana acumu, ne-amu batutu cu pane, dara me temu că nu cumva batandu-ne in viitoru se ne batemu cu piétra. (Ilaritate).

Asiá dara eu remanu credintiosu pe lunga legea positiva de pana acumu a patriei nóstre in privinti'a scóleloru, si nici de cumu nu me potiú impacá cu §. 18 din proiectulu regimului, ci dorescu stergerea lui totala din sírulu celoru alalti paragrafi, si me rogu, dloru, se se primésca propunerea mea.

Dr. Vasiciu. Inalta casa! Eu cugetu ca §-lu acest'a alu 18-lea are numai se hotarésca, ca cine are se defiga limb'a scóleloru populari, mediali si instituteloru mai inalte. Elu dara privesce numai la limb'a invetiamentului in aceste institute literarie. In proiectulu de lege alu comitetului dietale, privitoru la folosirea celoru trei limbi ale patriei s'a lasatu §-lu acest'a cu totul afora, dicandu-se, ca elu dupa insusi cuprinsulu seu nu ar' avé locu in legea acest'a, si ca lasarea lui afora ar' corespunde dorintieloru si asteptariloru toturoru confesiuniloru, cari privescu autonomi'a in afacerile scolari de unu bunu neatingibilu, si ca nu se afla nici unu exemplu in legile patriei, unde legislatiunea dietala se se fia amestecatu cumva in intogmirile interne ale diferiteloru confesiuni.

Eu marturisescu ca avendu si eu onóre a fi membru acelei comisinni pentru a dóu'a propusetiune regia, — la antâi'a privire m'am invoitu si eu că se se lase afora §. 18. din temeiulu adusu inainte de comitetu, si mai cu d'adinsulu din acelu punctu de vedere, ca in legile scolare este ingrigitu despre intrabuintiarea limbei invetiamentului; dar' mai tardîu facundu secotéla cu mine insusi, am aflatu ca §-lu acest'a este fórté de lipsa.

In scólele populari limb'a invetiamentului este ceea a eleviloru, respective limb'a acelor'a, cari au facutu scólele.

Scimu ca in anulu 1849 a esítu regulamentul organicu pentru gimnasia si scólele reale, si intrebuintiarea limbiloru de invetiamentu in gimnasia si scólele reale se defige in §§. 14 si 9 unde se díce: ca fia-care limba

a tierei póte fi limb'a invetiamentului in gimnasia, inse ca totusi trebue se se indrepte in totu loculu dupa cerintiele populatiunei, care cu preferintia se impartasiesce la institutele acelea, — si d' aceea potu fi dupa trebuintia dóue séu si mai multe limbi in gimnasia, — si pentru-cá se nu se conturbe principiulu acest'a, a hotaritu statulu, că in gimnasiile de statu se se defiga limb'a dupa §. 4 alu constitutiei din 4. Martiu 1849; éra la individii privati si la corporatiuni lasa defigerea limbei, la institutele facute de ei, in voi'a loru; si asiá s'a introdusu legea acest'a regulamentara.

Inse la a. 1854, pre cumu bine a amentitulu Baronu Bedeus, a esítu din partea ministerului de cultu si invetiamentu d' atunci o inalta decisiune cu datulu 9. Decembre 1854, unde nunumai ca se introduce limb'a germana cá obligata si in scólele, care nu suntu germane, ci totu odata cá in limb'a aceea se-se propuna unele obiecte de invetiamentu si in gimnasiile inferióre, éra in gimnasiile superióre se preva-leze limb'a germana.

Cu acésta sila morala s'a vetematu drep-tulu patronatelor autonomé, — care au infini-tiatu scóle, — ce-li se cuvine in privinti'a aple-carei profesoriloru si determinarei limbei de invetiamentu.

La acésta s'au facutu mai multe reclama-tiuni din partea directiuniloru gimnasiale si s'au cerutu dechiaratiuni dela directiuni, ordinariete si dela consiliarii de scóle, din acaroru dechiaratiuni se vede ca sil'a acésta morala nu ar' fi buna.

In urma acestoru reclamatiuni facute, s'a induratu Maiestatea sa a-se abate dela decisiunea din 9. Decembre 1854 in privinti'a limbei invetiamentului in gimnasia cu limb'a negermana, si cu prè-inait'a decisiune din 20. Iuliu 1859 a lasá defigerea limbei in astu-felu de gimnasia éra si in dispusetiunea aceloru patronate autonomé, care le sustienu si ingrigescu de ele, — pentru-cá tóte limbile se-se cultiveze dupa putintia, si cá limb'a germana se-se introduca numai intr' atát'a cá tinerii abiturienti se se póta serví la maturitate de limb'a acésta germana care se va si cere dela densii, — inse despre midilócele didactice cum se-se invetie acésta limba au d'a ingrigí aceia, cari sustienu institutele.

D' aici se vede dar' ca legea organica sco-

lăra pôte fi espusa unoru schimbări volnice, și înaltulu regimulu — că se nu se mai întemple asiă ceva — a vrutu se ingrigesca prin lege, adăca prin §-lu acest'a, cine are se hotarésca limb'a de invetiamentu în scólele populari, medie și în institutele mai înalte.

Eu dară §-lu acest'a nunumai ca nu-lu vedu de prisosu ci togma de mare însemnatate în proiectulu acest'a de lege și fôrte de lipsa, și pentru aceea lu spriginescu că pe viitoru se nu-se mai póta luă dreptulu acelu corporatiuni și particulari, cari se ingrigescu d'aceste institute, — de a poté hotarí limb'a de invetiamentu.

Ce atinge ingrigirea arătată în raportulu comitetulu, ca cu acésta lege s'ar' vetemá autonomi'a confesiuniloru, eu după cele arătate dîcu, ca fiindu ca ea lasă defigerea limbei invetiamentulu în dispusetiunea acelu patronate autonome, care ingrigescu și sustienu institutele, — nu numai ca nu atinge autonomi'a confesională, ci mai vertosu o spriginesce, caci i dă taria prin lege.

Catu pentru ingrigirea Escel. sale parintelui Metropolitu, ca ar' poté vení strainii și face în midiloculu nostru scóle de alta limbă, eu socotescu ca ingrigirea acésta ar' fi de prisosu, pentru-ca filantropi'a astadi nu e asiă de mare, că se vină ómeni straini se ne facă scoli. (Ilaritate.)

Dară venindu, eu le-asi multiemí candu aru face scóle ori și de care, și acésta este și dorint'a poporulu, numai de ar' face cineva. (Popea: dar' nu de limbă straină).

Eu me rogu, decă vreu nu me ducă la scóla, — decă nu-mi place limb'a aceea atunci n'ó invetiú. Inse statulu decă vrè se fia dreptu catra toti, decă va face aici o scóla, va introduce și o limbă, care va îndestulí poporulu; éra după-ce acumă avemă siése confesiuni și patru natiionalitati și trei limbi egală îndreptâte, nu me temă a amintí ca statulu pôte favorí mai multu unei natiuni séu confesiuni, decatu alteia, — nu va poté impune alta limbă de catu aceea ce o ceru factorii în acaroru folosire se facu institutele, și după cumă am dîsu mai înainte la alegerea limbei va trebui se se îndrepte în totu loculu după recerintiele populațiunei, care se împartasiesce cu preferintia la aceste institute

Asiă dară credu ca acumă cu multu mai multu va trebui se pazésca regimulu hotarirea

acésta, și togma acésta ar' fi care acumă ar' cere că gimnasiulu de statulu care e aici în Sibiu și se sustiene din midilócele tiei, ca în acésta se se introducă tóte trele limbile tiei, și într'o privintia ar' fi se se facă pariteticu.

Eu sub cuventulu „pariteticu“ întielegu aceea unde nu se iá privintia la religiune în propunerea obiecteloru.

Pe lungă aceea aplicarea catichetiloru din deosebitele confesiuni ar' face mare multiamire poporulu precumă a adusu înainte și Escel. sa. Baronu de Siaguna, cu atatu mai multu pentru-ca, precumă vedemă în gimnasiulu de statulu, suntu dóue de trei parti romani.

Asiă credu ca ar' fi și cu academi'a de statulu din Clusiu; acolo s'au dechiaratu de limb'a propuneriloru de o camdată singură limb'a magiara, — dar' castigandu noi poteri de invetiamentu și fiindu mai multi elevi de limb'a nóstră, eu cugetu ca statulu se va ingrigí că nunumai profesorii se fia și romani, dară și obiectele se se propună în limb'a română.

Mai în coló se punemă ca statulu face și scoli reală mai multe, care încă nu le-avemă, dar' de care avemă lipsă fôrte mare.

Scoli de acestea câte-o confesiune singură nu pôte face, dară tóte la olaltă potú, atunci membrii deosebiteloru conf. voru face statute și se voru întielege la olaltă. Facandu-se asiă nu va fi — după parerea mea — nici o împedecare la defigerea limbei pentru ele.

Asiă dară eu gandescu ca după-ce §-lu acest'a numai atatu dice, ca cine are dreptulu se stabilésca limb'a, și ca cari au dreptu se póta delaturá pedecile ce stau încontra dreptulu seu, — §-lu acest'a este la loculu seu.

Dară că totusi se numai între nici o ingrigire la midilocu, asi dorí că se-se pună urmatorulu adausu la §. 18., care în limb'a germană sună asiă: „wenn aber dieselben vom Staate errichtet werden, so hat sich die Unterrichtssprache überall nach den Bedürfnissen der Bevölkerung zu richten, welche bei der Anstalt vorzugsweise betheiligt ist“, — romanesce ar' sună asiă: „De se voru infintia inse acestea de catra statulu, atunci limb'a invetiamentulu preotindenea are se-se îndrepte după recerintiele populațiunei, care participéza cu preferintia la institutu.“

(Vá urmă.)

Sciri scolastice.

Bai'a-mare 23. Sept. s. n. 1863.

In anulu curinte, Sept. 15-a dupa inaltele ordinatiuni s'a tîenutu conferinta invetiatoréscă in Bai'a-mare sub presidiulu rev. d-nu Teodoru Szabó protopopulu tractului acestuia, unde dimineti'a la optu óre toti invetiatorii tractului cu celu mai frumosu ordinu s'au prezentatu, si dupa s. liturgia au ocupatu locul de preside titulatulu d-nu protopopu in scól'a populara a Baiei-mari, unde s'au cetitu si facutu cunoscutu mai multe ordinatiuni scolare, — intre care ni-s'au facutu cunoscuta si Resolutiunea innaltei locotenintie a Ungariei, ca pe venitoriu lefa invetiatoréscă se-va aruncá cu contributiunea in fie-care comuna, si asiá invetiatoriulu e asecuratu despre léfa sa. Invetiatorii primira acésta resolutiune cu cea mai via multiemita, pentru-ca numai astu-felu credu ca voru fi scutiti in viitoru de neplacerile si necasurile ce au avutu d' a-lesuferi pan' acumu in privinti'a scoterei lefei loru.

Dupa aceea rev. d-nu protopopu cá preside ne-au datu teme cá se ne consultamu despre unu progresu mai favoritoriu si fia-care invetiatoriulu s'au obligatu a elaborá dupa poteri cate ceva pentru inaintarea in ramulu pedagogicu, care elaborate la tempulu seu se voru substerne oficiolatlui protopopescu, pentru substerne ulterioára si revedere la guvernulu diocesanu — Mai incolo toti invetiatorii s'au obligatu a-se prenumera pe nnulu venitoriu la »Amiculu scólei« pe anulu integru.

Dupa mai multe consultari frumóse si svatuiri parintesci, ni-s'au impusu de catra rev. d. protopopu cá fia-care invetiatoriulu se tiena dóue protocoále, unulu manualu, éra altulu pentru inscrierea ordinatiuniloru scolare, pe care apoi cu visitatiunea scóleloru inca le va revedé.

Noi invetiatori tractului Baiei-mari ne tinemu de norocire si onóre ca avemu unu superioru, caruia i jace la anima cultur'a poporului si binele natiunei, si asemene superiori dorimu se aiba invetiatorii in fia-care tractu.

Unulu dintre invetiatori.

Varietati.

Domnisiór'a **Elisa Circa**, virtuos'a violinista romana, care e bine cunoscuta publicului romanu de anu dela adunarea gen. a Asociatiunei dela Brasiovu, — petrece de mai multu tempu aici in Sibiiu, si in 12 a. c. dede unu concertu publicu de violina in sal'a dela »Coron'a unгурéscă.« Publiculu lu' numerosu si fórté alesu. D-r'a E. Circa escutá pe violina patru piese clasice, din care un'a romana compusa de dens'a. Intr' adevveru totu publiculu se aflá surprinsu si incantatu de escelentele prestatiuni musicale a unei artiste atatu de june, cumu este D-r'a E. Circa. Aplausele si strigarile en-

tusiastice de bravo, cari resunau la finea facerei piese au datu D-rei E. Circa garantia firma de geniulu seu musicalu. Noi nu-i potemu díce alt'a de catu cá glori'a si binecuventarea Romanimei se-i fia sotulu nedespartitu pe frumós'a cariera ce si-a alesu in viétia!

— In 14 a. c. petrecuramu la mormentu pe juristulu dela academi'a de drepturi d'aici Clemente Colceariu. Trecera la cele eterne a acestui june a fostu trista; elu si-luá singuru viétia cu unu pistolu in nóptea din 12 spre 13 a. c. caus'a pentru-ce, nu se scie. Colegii sei lu ingropara cu tóta onórea cuvenita unui academicu; cu unu conductu imponent de facile si cu unu necrologu tîenutu de d-lu juristu Iosifu Crisianu, si unu publicu fórté numerosu. Fia-i tierin'a usióra si sinuciderea ne-ascrisa!

— Cunoscutulu filoromanu **Veghezzi Ruscalla** membru alu parlamentului romanu si profesoru de istoria, limb'a si literatur'a romana la universitatea din Turinu — se adresá dilele trecute cu o epistola catra libreri'a S. Filtsch d' aici, prin care si-prescrie se i se tramita mai multe carti romanesce esíte mai vertosu in Austri'a. Noi detorimu fórté multu acestui ilustru filoromanu, care prin studiulu limbei romane si prin scrierile sale a contribuitu fórté multu, cá fratii nostri italieni se ne cunósca mai bine si mai d'aprópe.

Publicatiune de concursu.

Intru urmarea si intielesulu conclusului adunarei generale din estu anu tîenute la Blasiu in 7. si 8. Septembrie siedinti'a H. P. 22, subscrisulu Comitetu publica prin acést'a concursu pentru urmatórele stipendii scolastice:

a) Siepte stipendie de cate 100 fi. v. a. pentru 7 ascultatori de drepturi totu romani, ori unde in Monarchia, adeca: 700 fi. v. a.

b) Siese stipendie de cate 50 fi. v. a. pentru 6 scolari romani din clasele gimnasiale superioére, adeca: 300 fi. v. a.

Sum'a totala 1000 fi. v. a.

Terminulu concursului se delige pre 1-a Novembre a. c. dupa calendariulu nou.

Aspiratorii la susu insemnatele stipendii voru avé pana la susu numitulu terminu a-si substerne la Comitétulu Asociatiunei transilvane petitiunile sale provideite: a) cu atestatu de botezu, b) cu testimonie scolastice despre progresulu in studii, cum si despre portarea morala, in urma c) cu testimoniu despre lipsirea midilócelor materialu spre a mai poté continuá cursulu invetaturiloru.

Cá o conditione pentru ascultatorii de drepturi la Academi'a c. r. de aici, vine a se considerá si indetorierea de a dá ajutoriu scripturisticu la Cancelaria Asociatiunei alternative, dupa dispositionile Secretariului in sensulu conclusului adunarei gen. din Blasiu tîenuta in estu anu P. 23. Sibiiu in 6. Octombrie 1863.

Comitétulu Asociatiunei transilvane pentru literatur'a si cultur'a poporului romanu.